

Identitás, biztonság

A hazafiság és a honvédelem a NAT-ban és a helyi tantervekben

Az iskolára nagy feladat és felelősség hárul a felnövekvő nemzedék hazafias nevelésében, az etikus nemzet tudat, a haza védelme felelősségének kialakításában. Minden tevékenységével szolgálnia kell a tanulók értelmi képességeinek, továbbá egészséges és etikus testi, lelki, valamint szociális fejlődését. A cél, hogy a Nemzeti Alaptantervben és a helyi tantervekben megjelenített közös követelmények, valamint a különböző műveltségi területek feldolgozása alapvető ismereteket, élményeket, követhető példákat adjon a hazáért élő, dolgozó, tenni akaró és tudó emberekről, tevékenységrendszerekről, segítse a pozitív beállítások, magatartások, szokások kialakulását.

Az emberi közösségek létrejöttével együtt fejlődött az egyén adott élettérhez, illetve az ott élő családhoz, rokonsághoz, szomszédsághoz, lakóközösséghez való tartozásának igénye, a közösség által nyújtott védelem, biztonság érzése.

Az otthonhoz, a földrajzi területhez, vagyis a hazához való kötődéssel, a haza szerete már a legősibb eposzban, Homérosz Odüsszeiájában is megfogalmazódott:

„Ennyire nincs, ami inkább édes, mint hazája és szülői az embernek, méghogyha akár mily dús házat lakik is, más földön, messze azoktól.”

A ma hazafisága, a mai hazaszeretet

Napjainkban, szinte az egész világon, minden gondolkodó ember próbálja meghatározni helyét a világban, s ennek legfontosabb eleme az őt körülvevő emberekhez, a mikro- és makro-közösségéhez, a társadalomhoz, a hazához való viszonya. A hazafiság lényegében érzelmi viszony, amely tudatosan az egyénben.

A 19. századi reformkori megfogalmazás *Vörösmarty Mihály* Szózatában:

*„Légy híve rendületlenül
Hazádnak, oh magyar:
Ez éltetőd, s ha elbukál,
Hantjával ez takar.”*

A haza, a hazaszeretet, a hazafiság fogalma tudományosan is meghatározott és ismert, de minden korban függött és függ a társadalmi rendszertől is. Célunk a mai közgondolkodás alakításában, hogy mindenki elfogadja a hazafiság és a társadalmi haladás közti szoros történelmi kapcsolatot.

Kölcsey Ferenc unokaöccséhez, *Kálmán*hoz írt intelmeiben így fogalmazott, üzenve a mának is: „Minden művelt embernek a hazát kell legfőbb gondjaivá tennie: s ez minde- nek felett oly hazákról értetik, hol az egyes polgárnak a közdolgok folyásába tekinteni joga, s kötelessége van...”

A hazaszeretet egyike a kebel tiszteletreméltó szenvedelmeinek; de sok kíváncsít, míg annak tiszta birtokába jutunk... Mert tudd meg: e szóban: haza, foglaltatik az emberi sze-

retet és óhajítás tárgyainak egész összessége: oltár, atyád által istennek építve, ház, hol az élet első örömeit ízleled; föld, amelynek gyümölcse feltáplált; szülőid, hitvesed, gyermekeid, barátaid, rokonaid s polgártársaid egytől egyig csak egészítő részei annak. Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!”

Németh László, Illyés Gyula írásaiból, szavaiból is egyértelműen kitűnt, hogy a hazafiság egyben az alattunk lévő földdel a hazát jelenti, a rajta élő néppel, közösséggel együtt. A nemzetet elsősorban az együtt élő nép – etnikumi hovatartozás nélkül – jelenti az adott hazában. A nemzettudatot az ott élők múltja, hagyományai, önbecsülése, tenni akarása, felelősségérzete, morális érzékenysége és tisztasága határozza meg.

A nemzetet átfogó erő a földet, az arra épült tulajdonokat, a tudást birtokló és ezek védelmét, megőrzését biztosító parasztságban, munkásságban, értelmiségben, művészekben, valamint a hadseregben, a fegyveres őrző-védő testületekben van. Ami egy nemzetnek dicsőséget ad, az az emberekben múlik, akik ott élnek és dolgoznak.

A haza, a nemzet nem tűrheti el a benne élők közömbösségét. A közömbösség egy nemzet halálához vezethet.

A ma hazafisága a cselekvő hazafiság. A cselekvő hazafiság viszont nem nélkülözheti a szomszéd nemzetekkel, népekkel, szervezetekkel (pl. NATO) a helyes elvek, gyakorlati teendők meghatározásával kötött, együttműködést biztosító, azon alapuló szerződéseket.

Alapfeladatunk – többek között – kialakítani a reális képet a felnövekvő nemzedékben is nemzetünk, a magyarság és etnikumai helyéről, szerepéről nemzetközi viszonylatban, a kialakuló új korban, világban.

A hazafiság, a honvédelem, a nemzet biztonsága

E kérdés az utóbbi években egymástól elkülönülten jelent meg, mozaikszerűen történő értelmezésekben. Kevés törekvés volt felismerhető, amely ezek szoros összetartozására, összefüggésére irányult.

A közel negyvenéves irodalmi alkotásokban, de még a legutóbbi időben megjelent művekben sem tükröződik koherensen e kérdéskör. Azaz nincs szerves kapcsolat a hazaszeretetet és a honvédelem, a társadalmi, nemzeti haladás, a hadsereg, a történelmi múlt pozitív hagyományai és az új eredmények, valamint a ma hazafisága, a nemzet biztonsága és honvédelme között.

Nincs mai „katonairodalom”, a médiákban is csak eklektikusan jelennek meg e témában alkotások, a negatív hírközlés viszont annál több.

Jobbágy Károly író-költő-műfordító, gimnáziumi tanár a régi és még érvényben lévő (1978-as) tanterv véleményezése során a következőket mondta: „A hazaszeretet, a honvédelemre való nevelés iskoláinkban is nagy probléma, értekezletek tárgya. Egyik történelem tanártársam így beszélt nekem gondjairól: Hazaszeretet, a haza történelmének megteremtése... Hogyan tanítsam erre a fiatalokat? Ezt hallgasd meg! Tanmenetünkben a történelemórákon a honfoglalásra és államalapításra engedélyezve van egy tanóra, a pun háborúkra három. Melyik fontosabb a magyar diák számára?”

Az érettségiző diáknak nálunk legalább két Molière-művet kell kötelezően ismernie, de egyet sem *Eötvös Józseftől*, *Széchenyi Istvántól*, s *Zrínyi Miklós* Szigeti veszedelme is csak ajánlott olvasmányként, választható műként kerül az érettségi tételek közé. *Madách Imre* Az ember tragédiájára is csak három tanóra jut.

A középiskolás tanulóknak nincs közvetlen katonai élményük, még a honvédelmi napok megtartása is háttérbe szorult, nincs pályaválasztás címén tehető laktanya-látogatás, sem katonai pályákat ismertető osztályfőnöki óra.

Ezen ellentmondásos helyzet felszámolását hivatottak segíteni részben a Nemzeti Alaptantervben, valamint a Közközlési törvényben előírt (79/1993. és 62/1996-os módosítása) helyi pedagógiai programok.

A hazafiság, a honvédelem és a NAT

A hazafiság és a honvédelmi nevelés szemszögéből áttanulmányozva a Nemzeti Alaptanterv tartalmi anyagát, a következőket összegezhetem:

Közös követelmények

Hon- és népismeret

Megjelenik követelményként a *nemzeti* kultúra nagy múltú értékeinek megismerése, a kiemelkedő államférfiak, tudósok, feltalálók, művészek, írók, költők, sportolók tevékenységének, munkásságának ismerete. Tájékozottság a lakóhely, szülőföld, haza népeinek, valamint a szomszéd népek életével, szokásaival kapcsolatban.

A *Kapcsolódás Európához és a nagyvilághoz* követelményei meghatározzák a tanulói tájékozottságot az egyetemes kultúra legjellemzőbb, legnagyobb hatású eredményeivel kapcsolatban; a tanulók vállaljanak részt a nemzetközi kapcsolatok ápolásában.

A *Környezeti nevelés* alapkövetelménye kialakítani tanulóinkban a környezettudatos magatar-

tást, a fenntartható fejlődés megőrzésének képességét.

A *Kommunikációs kultúra* elsősorban az új audiovizuális környezetet értő, szelektíven használó fiatalokat igényli.

A *testi és lelki egészségre* nevelés megköveteli az önálló, helyes döntéseket hozó, egészséges életvitelt kialakító, harmonikus életvitel alapján élő nemzedéket.

A *tanulásra* nevelés során az adott tananyag elsajátításához szükséges tárgyi-cselekvéses, szemléletes és szóbeli módszereket kell kialakítani a tanulóknak.

A *pályaorientáció* során a tanulóink képességeihez, adottságaihoz mérten a legoptimálisabb pályaválasztást kell elősegíteni.

Az általános műveltségi követelmények

Magyar nyelv és irodalom

Alapfeladat: az erkölcsi, társadalmi érzékenység, ítélőképesség fejlesztése, a feltárt emberi kapcsolatok, magatartások, indítékok, álláspontok megértése, élethelyzetek, konfliktusok áttekintése, tettek, következmények, döntések erkölcsi elemzésével.

A tanulónak tudnia kell *Balassi Bálint Egy katonának, Vörösmarty Mihály Szózat* és *Petőfi Sándor Nemzeti dal* című versét. Tudjon idézni *Arany János Toldi* című művéből. Olvassa el értő módon *Jókai Mór A kőszívű ember fiai* című regényét.

Idégen nyelv

Ismerje a hazával, honvédelemmel, informatikával kapcsolatos idegen nyelvű kifejezéseket.

Matematika: tantervi követelményei közül több jól kapcsolódik a honvédelmi oktatáshoz

– a geometriai mérések használata a gyakorlatban (kerület, terület, felszín, térfogat);

– a szögfüggvények és vektorok témaköre;

– a valószínűség becslése és kiszámítása.

Ezekre mind a térképészethél, mind a harcászathál, a mentéséknél, a katasztrófák kezelésénél szükség lehet.

A *Ember és társadalom* műveltségi körből a tanuló

– tudja megkülönböztetni a bűnt a bűnöstől, elemezze mások és önmaga hibás döntéseit;

– ismerje fel, hogy ő és mások kiért, miért, miben és mennyiben felelősek;

– ismerje a jó kapcsolatot és a kapcsolódást elősegítő személyiségvonásokat;

– ismerje fel, mit tehet a közjó és az emberi jogok érdekében;

– becsülje az emberi élet és a természet értékeit;

– tudjon érvelni;

– értse a rend és a szabadság összefüggését;

– fogja fel, hogy a történelem értelmezése esetenként politikai célokat szolgál;

– információit legyen képes kritikusán szemlélni;

– tudjon önálló véleményt mondani a társadalmi-történelmi jelenségek okairól és következményeiről;

– tudja, hogy a társadalmi-történelmi jelenségeknek lehetnek egy időben pozitív és negatív oldalai;

– legyen képes a többségi és kisebbségi vélemény összehasonlítására és értékelésére, a kisebbségi vélemény figyelembevételére;

– tudja, mit jelent és mit tartalmaz az alkotmány;

– ismerje állampolgári jogait, kötelességeit, a választói jogait;

– ismerje hazánk kormányzati rendszerét;

– tudja, mi a törvény, a törvényalkotás;

– ismerje az önkormányzatok feladatait és irányítási rendszerét;

– tudja, mi a belső rend és az annak védelmét szolgáló testületek feladata;

– tudja, hogy a haza védelme minden állampolgár alapvető kötelessége, amely áldozatvállalással is jár;

– ismerje a magyar állampolgárság kritériumát, a külföldön tartózkodás írott és íratlan szabályait;

– ismerje az ENSZ, a NATO, az EK legfontosabb feladatát, s hogy miért létérdeünk az ezekhez való kapcsolódás;

– legyen jártas a történelmi korok főbb jellemzőit, politikai vonatkozásait illetően;

– ismerje a békeszerződések lényegét, szerepét.

Ember és természet

A tanuló

– legyen képes szerzett ismereteit, megfigyeléseit, mérési eredményeit, illetve a szerzett adatokat áttekinthetően rendezni, értelmezni, felhasználni és alkalmazni;

– ismerje a természettudományok alaptörvényeit, kiemelkedő tudósait és azok munkásságát;

- legyen jártas a fizika, a kémia, a biológia és az egészségtan ismeretrendszerében;
- legyen képes ismereteket alkalmazni az elektromos, az optikai és a hangátviteli eszközök használata során;
- ismerje az atomenergia hasznosításának módjait, az azokkal kapcsolatos védelmi eljárásokat;
- ismerje a balesetvédelmi eljárásokat, és legyen jártas azok gyakorlati végrehajtásában;
- ismerje a sugárveszély elhárításának módjait, az alapvető vegyvédelmi eljárásokat.

Földünk és környezetünk

- A tanuló
- ismerje Földünk és az Univerzum arculatát;
 - legyen jártas a térképolvasásban;
 - ismerje a tájékozódás (szárazföldi, vízi, légtéri) alapeszközzeit;
 - legyen tájékozott regionális és globális kérdésekben;
 - ismerje fel a kontinensek, tájak, országok sajátosságait, különbségeit, rendszerét;
 - tudja és alkalmazza a természet- és a környezetvédelmi eljárásokat.

Ének és zene

- A tanuló
- tudjon énekelni;
 - ismerje és énekelje a *Himnuszt* és a *Szózatot*;
 - ismerje a hagyományos katonadalokat, nótákat.

Tánc

- A tanuló
- ismerje az alapvető társastáncokat (keringő, tangó, csárdás);
 - ismerje fel a toborzó, a verbunkos és a katonatáncokat.

Vizuális kultúra

- A tanuló
- legyen tájékozott a művészettörténet nagy korszakait illetően;
 - legyen képes rajzok, ábrák, vázlatok, katonai térképek, térképvázlatok készítésére, a meglévők értelmezésére;
 - legyen jártas a szerelés, építés, modellezés alapműveleteiben.

Mozgókép-kultúra, médiaismeret

- A tanuló
- ismerje a (TV-készülék, kamera, a lejátszó, a fényképezőgép, az adó-vevő, a magnetofon, a rádió, a telefon és a telefax stb.) használatának és kezelésének módját.

Informatika-számítástechnika

- A tanuló
- legyen jártas a könyvtárhasználat területén;
 - felhasználói szinten tudja kezelni az írógépet és a számítógépet;
 - tudja használni a számítógép könyvtárstruktúráját, alkalmazni az operációs rendszert és a legfontosabb segédprogramok szolgáltatásait;
 - tudjon számítógéppel kisebb dokumentumokat létrehozni;
 - legyen képes kikeresni valamit a számítógépes nyilvántartásban.

Technika

- A tanuló
- tudjon tájékozódni a technikai környezetben;
 - legyen jártas a rajzeszközök kezelésében és az egyszerű szerkesztési feladatokban, mérési (mm) pontossággal;
 - tudjon tervet, tervezési stratégiát felvázolni;
 - ismerje az anyagvizsgálatok elemi módszereit;
 - legyen jártas az alapszerszámok használatában;
 - ismerje a gyalogos és a tömegközlekedés alapvető szabályait, helyes magatartásformáit;
 - ismerje a táplálkozás elemi szabályait, az ételkészítési alaplódokat.

Testnevelés

- A tanuló
- rendszeresen végezzen testedzést;
 - tudatosan vegyen részt egészséges testi fejlődésben;
 - ismerje legalább két úszásmód alaptechnikáját;
 - sajátítsa el az önvédelmi fogásokat;
 - érjen el jelentős fejlődést maximális és gyorsasági erőben, állóképességben;
 - fejlessze izomérzékelését, ritmus- és reakcióképességét, térbeli tájékozódó képességét, labilis egyensúlyi helyzetben is növekvő biztonsággal uralja testhelyzetét.

A hazafias és honvédelmi nevelés a helyi tantervi mintákban

Az óvodapedagógusoknak, az iskola tanítóinak, tanárainak egyéni, a nevelőtestületeknek pedig közös feladata a hazafias és honvédelmi nevelés követelményeinek teljesítése.

E nevelés és a fejlesztés elsősorban

- az irodalom és anyanyelvi,
- a történelem és társadalomismeret,
- a vizuális kultúra,
- az ének-zene-tánc,
- a testnevelési,
- valamint az osztályfőnöki órákon valósul meg.

De kapcsolódó anyagrészeiknél szólni kell róla a többi tantárgy óráin is.

Az Értékközvetítő és képességfejlesztő programban (ÉKP) az 1–8. évfolyam számára kidolgozott követelmények között elég markánsan megfogalmazva találjuk meg e feladatsort (Calibra Kiadó).

A Kisiskolák tankönyvcsaládban (Bács-Kiskun Megyei Pedagógiai Intézet) az irodalom és társadalmi ismeret tanterv tartalmazza zömében a közös és általános követelményeket az 1–2. és 3–4. évfolyam osztatlan iskolai csoportjai számára.

A Nevelési és képzési program keretén belül a 6–16, valamint a 10–16 éves tanulók számára (Füster Stúdió Kiadó) kétkötetes pedagógiai program, helyi tantervi minta, ill. gyűjtemény áll rendelkezésre a NAT alapján (65 féle tantervi program), mindegyik tantervi programban átgondolt utalás, feladatmegjelölés található e követelmény teljesítésére.

A közös cél: „Olyan alapvető ismeretek birtokába juttatni tanulóinkat, amelyek segítségével képesek bekapcsolódni az őket körülvevő mikrokörnyezet (család, iskola, lakóhely, majdani munkahely) valós értékeinek gyakorlatába; dönteni tudnak (egyedül vagy szüleik, gondviselőik segítségével) a továbbtanulásról, további életükről. Ugyanakkor nyitottak legyenek a makrovilág (a haza, a nagyvilág, az Univerzum) történései iránt is. (...) Legyenek képesek ismereteik (írás, olvasás, számolás, beszéd-kommunikáció, viselkedési kultúra) birtokában tudatosan és igényesen élő, feladatokat vállaló, teljesítő, egymást segítő ifjakká válni, akikre jellemző:

- a színvonalas alpműveltség, nyitott sokoldalúság;
- egymás tisztelete és mások értékeinek megbecsülése;
- a haza iránti elkötelezettség, társadalmi érdeklődés, aktivitás;
- etikus, alkotó diákélet, életkoruknak megfelelő értékrend, döntési képesség.”

A tantárgy tantervi ismertek mindegyike sok fogódzót ad e feladatkör teljesítéséhez. Még a két kötet borítójának színeiben megjelenő piros–fehér–zöld is a nemzeti jelleg, hazafias elkötelezettséget tükrözi.

Az OKI adatbankjában szereplő tantárgyi tantervekben adott tananyagrészekhez kapcsolódik e feladatsor, hol markánsan, hol csak érintőlegesen megfogalmazva.

1988-ban az Officina Nova kiadó kétkötetes gyűjteményt adott közre, tematikus sorrendbe szedve a hazaszeretet verseit. A kétkötetes mű címe: Rendületlenül, a hazaszeretet versei. Szerkesztette: *Benedek István*. A 944 oldalnyi tartalom az alábbi fő témák köré rendezte a verseket:

I. Száll az ének szájáról, szájra (Attila és Árpád emléke)

Arany János, Zrínyi Miklós, *Benedek Elek*, Vörösmarty Mihály, *Arany László*, *Garay János*, *Csáti Demeter*, *Juhász Gyula*, *Tóth Kálmán* versei szerepelnek itt.

II. Magyarországnak édes oltalma (Árpád-házi királyok kora)

Szent István király intelmei, Vörösmarty Mihály, *Hegyei Gábor*, Arany János, *Garay János*, *Katona József*, *Tóth Árpád*, *Madách Imre*, *Keresztury Dezső* egy-egy kapcsolódó műve szerepel itt.

III. Játék Budában, fényes harci játék (Anjouk és Hunyadiak kora)

Arany János, *Czuczor Gergely*, Vörösmarty Mihály, *Heltai Gáspár*, *Petőfi Sándor*, *Cserei Mihály* és ismeretlen költők művei találhatók meg ebben a részben.

IV. Hős vértől párosult gyászter (Törökvilág) *Illyés Gyula*, *Ady Endre*, *Czuczor Gergely*, Vörösmarty Mihály, *Kisfaludy Károly*, *Eötvös József*, *Reviczky Gyula*, *Kosztolányi Dezső*, *Kerényi Grácia*, *Tinódi Sebestyén*, *Bornemissza Péter*, *Szegedi Gergely*,

Balassa Bálint, *Rimay János*, *Sárközi Máté*, *Zrínyi Miklós*, *Gyöngyösi István*, *Kölcsey Ferenc*, *Kazinczy Ferenc* művei szerepelnek e fejezetben.

V. A hazáért és a szabadságért (Kurucok kora) Ismeretlen szerzők művei, *Thaly Kálmán*, *Endrédi Sándor*, *Lévay József*, *Kaffka Margit*, *Radó Antal*, *Ady Endre* alkotásait olvashatjuk.

VI. Forr a világ bús tengere (Magyar jakobinusok kora)

Szász Károly, *Karinthy Frigyes*, *Batsányi János*, *Szentjóni Szabó László*, *Baróti Szabó Dávid*, *Virág Benedek*, *Fazekas Mihály*, *Kisfaludy Sándor*, *Csokonai Vitéz Mihály*, *Verseghy Ferenc*, *Berzsenyi Dániel* verseit találjuk meg.

VII. Hass, alkoss, gyarapíts! (Reformkor) E tematikus egységben *Kisfaludy Károly*, *Kölcsey Ferenc*, *Bajza József*, *Eötvös József*, *Erdélyi János*, *Vörösmarty Mihály*, *Arany János*, *Petőfi Sándor* verseit olvashatjuk.

VIII. Az Alig virradt, már újra elborul (Szabadságharc) című fejezet tartalmazza *Czuczor Gergely*, *Petőfi Sándor*, *Vörösmarty Mihály* vonatkozó verseit.

IX. Fiaim, csak énekeljete (Elnyomás és kiegyezés) címszó alatt

Vörösmarty, *Tompa Mihály*, Erdélyi János, Madách Imre, *Gyulai Pál*, Tóth Kálmán, Arany János, *Kozma Andor* kapcsolódó műveit találjuk.

X. A kisdéd makk sudárba szökken (Századfordulónk) fejezetben

Gyulai Pál, Tóth Kálmán, Reviczky Gyula, *Komjáthy Jenő*, *Abrányi Emil*, *Szabolcska Mihály*, *Vajda János*, Radó Antal, *Kriza János*, Benedek Elek, *Majtényi Flóra* és több ismeretlen szerző műve, valamint népdal és katonadal szerepel.

XI. A föl-földobott kő (Így kezdődött) témakör Ady Endre ideillő verseit tartalmazza.

XII. Csak egy éjszakára (A háború) címszó alatt

Győri Géza verseit gyűjtötte össze a szerkesztő.

XIII. Magyar táj, magyar ecsettel (Így folytatódott) fejezetben

Juhász Gyula, Kaffka Margit, Kosztolányi Dezső, *Füst Milán*, Tóth Árpád műveit találjuk.

XIV. Jónás a cethalban (Két világháború között) részben

elsősorban Babits Mihály verseit, majd *Végyvári (Reményik Sándor)*, Sajó Sándor műveit olvashatjuk.

XV. A Magyar romokon (Még mindig a két háború közt) című részben

Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, *József Attila*, *Dzsida Jenő*, *Tompa László*, *Szabó Lőrincz*, Füst Milán, Erdélyi József, Illyés Gyula, *Mécs László*, *Jékely Zoltán*, *Vas István*, *Aprily Lajos*, *Sinka István*, *Veres Péter* versei találhatók.

XVI. A Haza a mélyben (A második világháború alatt és után) fejezetben

Sárközi György, *Fenyő László*, *Radnóti Miklós*, Vas István, *Berda József*, Illyés Gyula, *Rónay György*, Kerényi Grácia, Garai Gábor, *Váci Mihály*, *Márai Sándor* alkotásait olvashatjuk.

E kötetek szervesen kiegészítik a NAT hazafias és honvédelmi nevelési követelményeit. A kötetek függeléke életrajzi adatokat, fotókat közöl a szerzőkről.

Benedek Elek száz évvel ezelőtt írt sorai mintha a mának szólának: „De a közvélemény, a felháborodott közvélemény megtisztultan akarja látni a nemzetet.”

Csüggedés és lopás helyett termelés és összefogás, korrupció helyett tisztesség – mindössze erre van szükség, a cselekvő, értelmes, felelősségteljes hazafiságra.